
Høringsinnspill til Rushåndhevingsutvalgets arbeid

Til : Justis- og beredskapsdepartementet - Rushåndhevingsutvalget
Fra : Samisk nasjonal kompetansetjeneste psykisk helsevern og rus (SÁNAG/SANKS)
Kopi : Klinikkleder, Sámi klinihkka
Dato : 23.11.2023

Sámi klinihkka, SANKS (Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus) takker for invitasjonen til å komme med innspill til Rushåndhevingsutvalget. SANKS er en nasjonal kompetansetjeneste med et samfunnsmandat om å bidra til likeverdige tjenester innen psykisk helse, rus og avhengighet til den samiske befolkningen i hele landet.

Målsettingen til regjeringen er å styrke kvaliteten i behandlingen og oppfølgingen av mennesker med rusproblemer. Regjeringen vil «utrede og fremme forslag til nødvendige endringer i lovverket som sikrer at bruk og besittelse av mindre brukerdoser for rusavhengige møtes med god helsehjelp og oppfølging istedenfor straffereaksjoner». Samtidig er regjeringen opptatt av at borgernes rettssikkerhet er ivarett ved politiets bruk av tvangsmidler. Det menes at det er hensiktsmessig at et uavhengig utvalg ser nærmere på utvalgte strafferettslige og straffeprosessuelle spørsmål i tilknytning til reformarbeidet. SANKS har ikke juridisk personale eller utdanning innen politifeltet og vil dermed svare utvalget med utgangspunkt i vårt mandat. Vårt fokus er å ivareta samers rettigheter for språklig og kulturelt tilpassede tjenester.

I tverrfaglig behandling i spesialisthelsetjenesten er det laveste nivået poliklinisk behandling. Mange pasienter kan få et godt behandlingsresultat ved poliklinisk behandling. For å oppnå likeverdig behandlingstilbud er det svært viktig for samiske pasienter, brukere og pårørende at de får et språklig og kulturelt tilrettelagt tilbud. Videre er god og trygg kommunikasjon er grunnleggende i all pasientbehandling. Strategidokumentet *Spesialisthelsetjenester til den samiske befolkningen* (1) utgitt av Helse Nord i 2020 på oppdrag av Helse- og omsorgsdepartementet sier at god og trygg kommunikasjon handler om pasienters mulighet for å bruke sitt eget språk, men omhandler også å bli møtt av en kultursensitiv tjeneste. Det beskrives at å tilby dette til den samiske befolkningen innebærer at fagfolk må ha tilstrekkelig kunnskap om samisk språk og kultur og at innholdet i, og organiseringen av tilbudet er tilpasset behovene til de samiske pasientene. Det er vanskelig å gi samiske pasienter likeverdige tjenester uten at helsepersonell har tilstrekkelig kunnskap om samisk språk og kultur. Videre påpekes det i strategidokumentet at mangelfull kompetanse om samisk språk, kultur og historiske traumer kan føre til at helsepersonell tilbyr råd og hjelp som vanskelig lar seg gjennomføre på grunn av samisk livsform.

Slik SANKS leser utvalgets mandat så skal de vurdere hvordan utfordringene kan imøtekommes på en hensiktsmessig måte da regjeringens hovedmål er at rusavhengige skal møtes med god helsehjelp fremfor straff, og vi registrerer med bekymring at det er ingen fokus på språk- og kulturkompetanse og på lovverk som sikrer samisk befolkning. Det er for eksempel lovfestet at informasjon til pasienter og brukere skal være tilpasset deres kultur- og språkbakgrunn, særlig relevant vil dette være i selvinkrimineringsaspektet, det å bidra til sin egen domfellelse ved å avgi forklaring eller gi tilgang til andre bevis uten å ha kunnet kommunisere på eget språk.

Dermed ønsker SANKS herved å påminne myndighetene om samiske pasienters rettigheter i henhold lover, nasjonale føringer, og internasjonale konvensjoner og oppfordrer herved at dette også vektlegges.

Det finnes mange lovverk og overordnede føringer, hvor vi viser til følgende:

- Grunnloven § 108 (vedtatt 15. mai 2023).
- ILO-konvensjonen nr. 169 art. 25, Urfolk har rett til selvbestemmelse.
- FNs erklæring om urfolks rettigheter
- Pasientrettighetsloven § 3-5.
- Sameloven § 3-1 nr. 4 og § 3-5.
- Helseforetaksloven § 35, 3. ledd.

Helt overordnet er den samiske befolkningen i Norge ett urfolk. Dette er stadfestet i grunnloven ved en grunnlovsendring vedtatt i Stortinget 15. mai 2023. (2)

Grunnlovens § 108 lyder nå som følgende: «Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at det samiske folk, som urfolk, kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.»

Videre har Norge ratifisert ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter allerede i 1990. FN beskriver at urfolkskonvensjonen ble til for å bøte på den uretten som myndigheter, internasjonale selskaper og andre tradisjonelt har begått mot urfolk. Gjennom ratifiseringen av ILO 169 har norske myndigheter anerkjent at samene har en særstilling som urfolk. Myndighetene har gjennom dette forpliktet seg til å legge til rette for at samene skal ha mulighet til å ta vare på og utvikle sin kultur og sitt samfunn på egne premisser. (3)

I FNs erklæring om urfolks rettigheter kan man lese at urfolk og individer tilhørende urfolk er frie og likeverdige med andre folk og individer, og har rett til frihet fra enhver form for diskriminering i utøvelsen av sine rettigheter, særlig den rett som er grunnet i deres opprinnelse eller identitet som urfolk. Av ILO-konvensjonen nr. 169 art. 25 følger det at utforming og gjennomføring av helsetjenester for urfolk skal skje under urfolks eget ansvar og kontroll, slik at urfolk kan nyte godt av så høy fysisk og mental helsemessig standard som mulig. (4)

Nasjonale helsemyndigheter er gjennom norske lover og folkeretten forpliktet til å tilby likeverdige helsetjenester til den samiske befolkningen, og sørge for at det samiske perspektivet ivaretas i helsepolitiske satsinger, nasjonale planer og strategier. Dette innebærer at ansvarlige myndigheter må identifisere og vurdere status og utfordringer i forhold til samiske pasienters behov og rettigheter. Viser herunder til: Sameloven §3-5 gir pasienter en rett til å bli betjent på samisk i kontakt med offentlige helseinstitusjoner. Denne retten er også ivaretatt i helseforetaksloven §35, 3. ledd som sier at regionale helseforetak skal sørge for at den enkelte pasients utvidede rett til bruk av samisk språk i spesialisthelsetjenesten blir ivaretatt, jf. sameloven § 3-1 nr. 4 og § 3-5. Videre er det regulert i pasientrettighetsloven § 3-5 at informasjon til pasienter og brukere skal være tilpasset deres kultur- og språkbakgrunn. Det å ha mulighet til å kommunisere på eget morsmål vil ha betydning for at samiske pasienter skal få et tjenestetilbud av god kvalitet. God kommunikasjon er nødvendig for trygge tjenester. (1)

Kilder:

- 1 Helse Nord (2020). Spesialisthelsetjenester til den samiske befolkningen. <https://helse-nord.no/Documents/Fagplaner%20og%20rapporter/Samiske%20helsetjenester/Strategi%20Spesialisthelsetjenester%20til%20den%20samiske%20befolkningen%20-%20bokmål.pdf>
- 2 [https://lovdata.no/artikkel/ending_i_grunnloven_%C2%A7_108_\(samene_som_urfolk\)/4404](https://lovdata.no/artikkel/ending_i_grunnloven_%C2%A7_108_(samene_som_urfolk)/4404)
- 3 <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/urfolk/ilo-konvensjonen-om-urfolks-rettigheter>
- 4 <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/urfolkrydmappe/fns-erklaring-om-urfolks-rettigheter1/id629670/>